

Atatürk Dönemi Nüfus Politikasına Göre, Konar-Göçer Aşiretlerin İç İskân Uygulamaları

İbrahim ERDAL*

Özet

Nüfus mübadelesi anlaşması Türkiye ile Yunanistan arasında 1923-38 arası dönemde kabul edilmiştir. Bunun yanısıra Türk hükümeti yerleşik olmayan göçebe kabilelerin iskânı problemini çözmekle uğraşmıştır. Osmanlı devleti de aşiretleri iskân etmek istemiş ve 1917 yılında bir komisyon kurmuştur. Komisyon ülkenin savaş ortamından dolayı başarılı olamamıştır. İç iskân faaliyetleri düzenli olarak 1926 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmış ve 1930'lu yıllarda da devam etmiştir. Özellikle İç Anadolu, Akdeniz ve Ege'de bu faaliyetler sürmüştür. Göçebe vaziyette yaşayan aşiretler, geçimlerini buldukları yerlerde temin edemeyenler; güvenlik ve ekonomi sebebiyle yapılan iskânlar bu dönemde iç iskânın unsurlarını oluşturmuştur. Bu makalede, Atatürk dönemi göçebe aşiretlerin iskân politikası incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İskân, Göçebe aşiret, Atatürk Dönemi

According to the population policy of Atatürk Era; The Inner Settlement Application of nomadic tribes

Abstract

Population exchange agreement have been adopted between Turkey and Greece in the period between 1923-38. The Turkish government worked on solved the problem of the settlement of the nomadic tribe in this period. The Ottoman state also wanted to resettle tribes and He has set up a commission in 1917. But commission due to the country's war conditions was not successful. Activities on inner settlement began to be implemented regularly beginning from 1925 and continued in the 1930's especially in central Anatolia, mediterranean and Aegean parts of Turkey. Nomadic tribes (asiret), inhabitants who were not able to earn their life from their inhabitation, settlement emerged for security and economy reasons were the elements of inner settlement. In this article, Atatürk era resettlement policy of the nomadic tribes were investigated

Key Words: Settlement, Nomadic tribes, Atatürk Era,

* Doç. Dr. Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (ibrahim.erdal@bozok.edu.tr)

Giriş

Tarih boyunca Anadolu coğrafyası göçlerin merkezinde yer almış, bölgede kurulmuş olan devletler asayiş, iktisadi ve tarımsal anlamda bu göçmen nüfusu kontrol altına almakla uğraşmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile başlayan aşiretlerin göçü, Anadolu'nun en uçlarında bulunan Selçuklu ve Osmanlı Devleti'ni bu yoğun nüfusu iskân ve kontrol etme sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Elbette ki bu konar-göçer Türk nüfus, aynı zamanda hem bu devletlerde hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde kurucu unsur ve devlet otoritesinin de önemli gücü olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nde konar-göçer Yörük aşiretlerinin iskânı konusunda devletin yaşadığı sorunlar ve uygulamalar dönemlere göre değişiklik arz etmiştir. Osmanlı devletinin kuruluş dönemlerinde ve Balkanlarda ilerleme sürecinde askeri ve ekonomik açıdan ihtiyaç duyduğu insan kaynağı bu büyük nüfusa sahip Yörük aşiretleri tarafından sağlanmıştır.¹ Burada fethedilen topraklara Anadolu'dan getirilen Yörük aşiretleri iskân edilerek bölgenin şenlendirilmesi yoluna gidilmiş bu aşiretler bölgelerini terk edenlerin yerlerine iskân edilmiş, iskâna özendirici imkânlar da verilmiştir.² Devletin kuruluş döneminde uygulanan, fethedilen yerlere iskân ve şenlendirme sistemi daha sonra kaybedilen savaşlarla Anadolu'ya göç etmiş Yörüklerin yerleşik hayata geçirilmesi amacıyla da kullanılmıştır.

Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatının önemli unsurlarından olan bu konar-göçer Yörükler, belirli bir coğrafyada otlaktan yaylağa göçmeleri, yaylak kışlak mahalleri arasında bir bölgede dolaşmaları sebebiyle Osmanlı Kanunnamelerinde “konar-göçer taifedir, karada ikametleri yoktu” şeklinde ifade edilmişlerdir.³ Belli bölgelerde hayvancılık yapan bu konar-göçer Yörüklerin kısmen tarım yapmalarından dolayı geçimliklerini sağlayabilmeleri ve tarım yapılan arazilere zarar vermemelerini sağlamak amacıyla kışlak ve yaylak mahalleri tespit edilmiştir.⁴ Osmanlı Devletinin güçlü olduğu dönemlerde faydalı olan bu aşiretler zaferle sonuçlanmayan seferler ve sonrasında yaşanan kargaşa ortamı ve kuruluş döneminde iskân edildikleri bölgelerdeki huzursuzluklar gibi birçok sebeple Anadolu'ya geri gelmeleriyle bölgedeki tarım maksadıyla iskân olma uygulamasını kabul etmeme sorununu derinleştirmiştir. Özel-

1 Bknz. Ömer Lütfi BARKAN, *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası*, xv, İstanbul 1995; M. Tayyip GÖKBİLGİN, *Rumeli de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957.

2 Paul WITTEK, “Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü”, Çev: Ercüment KURAN, *Tarih Dergisi* S: 17-18, İstanbul 1963, s:257-268; Yusuf HALAÇOĞLU; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999, s.1-2; İskân ile ilgili ayrıntılı bilgi için bknz. Muhammed SARI, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesinde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma merkezi Yayını, 2015 Ankara.

3 Selahaddin ÇETİNTÜRK, “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfının Hukuki Statüleri”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, II/I, Ankara 1943, s.114.

4 Cengiz ORHONLU, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s.37; Ahmed REFİK; *Anadolu da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s.71

likle XVIII Yüzyıl itibariyle devleti başıbozuk hareket eden ve ekonomiye zarar vermeye başlayan bu teşekkülleri iskân etmeye dair politikalar uygulanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın sonlarında bozulan ekonomik ile beraber iktisadi düzeni yeniden sağlamak amacıyla sistemli bir iskân politikasını uygulamaya koymuş, konar-göçer tabir edilen teşekkülleri iki ayrı sistemde iskâna tabi tutmuştur. Bunlardan ilki aşiretlerin terk edilmiş arazilere ve boşaltılmış yerleşim yerlerine iskân ederek civarın uğradığı zararı biraz da olsa karşılamak veya harap olmuş, yıkılmış yerlerin tekrar üretime dâhil olmasını sağlamaktır. İkinci uygulama da ise ticaret, ulaşım ve tarım açısından önemli yerlere yeni köyler ve kasabalar kurmak suretiyle yeni çekim merkezleri oluşturmak şeklinde olmuştur. Ayrıca bununla beraber köylerini ve kasabalarını terk etmiş olan Türkmenlerin de eski yerlerine dönmelerinin sağlanması, sınırlı bölgelerde yaylak-kışlak hayatı yaşamakta olan aşiretlerin de kendi bölgelerinde iskânları uygun bulunmuştur.

Osmanlı Devletinde bu tür sistemli uygulamalar yanında bir de ceza maksadıyla yapılan sürgün ve kendi istekleri doğrultusunda yaşanan iskân süreci de kullanılmıştır. XVII. Yüzyıl ile beraber yaşanan yenilgilerle birlikte devlet otoritesinin kaybı; bölgelerde konar-göçer aşiretlerin tarım arazilerine zarar vermeye başlamalarının, vergilerini ödemelerini geciktirmelerinin önünü açmış, bölgelerinde eşkıyalık yapmalarına kadar varan başıbozukluğa sebep olmuş ve tüm bu sebepler Osmanlıyı iskân sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır.⁵ Devlet vergisini vermeyen, eşkıyalık yapan aşiretlere belirli bir bölgeye iskân olmaları koşuluyla vergi indirimi de yapmış, bu teklifi kabul etmeyerek şekavete devam edenleri de Rakka ve Kıbrıs gibi bölgelere sürgün etmiştir.⁶ Örneğin Niğde sancağına bağlı Yahyalı kazası köylerine zarar veren Danişmendlü Türkmenleri, İçel ve Alaiye sancaklarında bulunan Karahacılı cemaati, Kayseri civarı şekavette bulunan Mamalu Türkmenleri, Aydın ve civarındaki Yeni il Türkmenleri çevrelerine verdikleri zarar gerekçesiyle derbentçi yazılarak iskânları sağlanmıştır.⁷ Osmanlı Devleti'nin aşiretleri iskân ettiği belli başlı bölgeler Aydın, İçel ve Teke, Konya ve Karaman, Ankara ve Nevşehir ile Çukurova bölgelerinde yoğunluk göstermiştir. Buralarda iskâna tabi tutulan aşiretler ve onun bakiyeleri daha sonraki dönemde de iskâna konu olmuştur. XVIII. Yüzyılda başlayan bu süreç devletin son yıllarında da gündemi işgal etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin başlattığı bu iskân sürecinde Anadolu'daki seyyar aşiretlerin durumu hakkında bilgi edinmek, ve sosyal ve ekonomik çözüm önerileri sunmak için 1917 yılında bir komisyonun kurulmasına kararı verilmiştir.⁸ Kurulacak olan bu komisyondan veya heyetten, vilayetlerdeki aşiretler hakkında bir rapor hazırlanması

5 HALAÇOĞLU, a. g. e. , s.45

6 İbrahim ERDAL; “ Anamur’da Yerleşik Yörük-Türkmen Aşiretleri ve Kıbrıs’a İskânları Konusu” , **Anadolu’da Yörükler, Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler**, Editörler: Hayati Beşirli, İbrahim Erdal Phoenix Yayınları Ankara 2007, s. 91- 100.

7 HALAÇOĞLU, a. g. e. , s.45- 48

8 **BCA: 272.74/65.20.7**(Başbakanlık Cumhuriyeti Arşivi)

istenmiştir. Bu girişimden sonra heyetin faaliyetlerini rahat yapabilmesi için ödenek tahsisi gündeme gelmiş, 1918 yılında heyetin raporları dâhilinde seyyar aşiretlerin iskânlar ve üretici hale getirilmesi için yapılacak faaliyetlerin masrafinin Dâhiliye Nezareti Aşiret ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesine bildirilmiştir.⁹ Heyetin aşiretler için aldığı kararların uygulamaya girmesi devletin içinde bulunduğu şartlar gereği başarısızlıkla sonuçlanmışsa da, özellikle 1922-1927 yılları arasında yaşanan ulus devlet sancılarının yaşandığı ve nüfus mübadelesinin yaşandığı dönemde de aşiretlerin iskân kararları uygulanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Yörüklerin İskân Çalışmaları

Osmanlı devletinin son dönemlerinde toprakların üretici sınıfını oluşturma ganesi için önemli bir unsur olan aşiretlerin iskânı konusu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde de en önemli sorunlardan olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulan heyetin raporları doğrultusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 3 Mart 1925 tarihinde aşiretlerin Dâhiliye Vekâleti yetkisinde olmak üzere iskân edilmeleri hakkındaki kanunun kabulü başvekkâlete bildirilmiştir. Başvekkâlet de konunun biran önce başlatılması için Dâhiliye Vekâleti'ne görev verilmiştir.¹⁰ 1926'da düzenlenen iskân muhtırasına göre ise konargöçer aşiretlerle bütün göçebelerin, dağlık ve ormanlık yerlerde olan köylülerin müsait yerlere iskânı, haneleri çok dağınık olan bazı köylerin uygun merkezler etrafında toplanması ve denetim altına alınmasına karar verilmiş bu kanunla devletin muhacir iskânı işlerinde takip edeceği siyaseti de kapsamlı şekilde tanımlamıştır.¹¹ Kabul edilen 885 sayılı bu kanunun 3. Maddesi gereğince, "memleket içerisinde göçebeliliği kaldırılması, sıhhat veya geçim sebepleriyle bazı köy ve evlerin başka yerlere götürülmesi, dağınık köylerin toplanmasının gerekliliği" belirtilmiştir. Aynı yıl içerisinde bu yasa gereği 51.397 kişilik nüfusa sahip 44 Türk aşireti, 90.899 kişilik nüfusa sahip 48 Kürt aşireti ve 25.760 kişilik nüfusa sahip 6 Arap aşireti olmak üzere toplamda 168.056 kişi iskân programına dahil edilmiştir. Ancak bu aşiretlerden sadece 5.544 nüfuslu 1.260 aile iskân olunabilmiş, bu aşiretler içerisinde Kürtleşmiş Türk aşireti olan Halıkanlı aşiretinin Beyazıt vilâyetinden Trakya ve Aydın'a dağınık şekilde iskân yapılmıştır. Aynı şekilde iskân olmayı kabul etmiş olan 423 nüfuslu Bazıklı Kürt aşireti ile 189 nüfuslu Alametik Kürt aşiretlerinin de iskânları planlanmıştır.¹²

9 BCA: 272. 74/ 66.21.2

10 BCA: 30.10/112.756.17; İbrahim ERDAL, "Cumhuriyet Döneminde Yörüklerin İskânı Konusu", Ed: İbrahim ERDAL-Hayati BEŞİRLİ, **Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler**, Phoenix yayınevi, Ankara 2008, s.5.

11 **İskân Tarihiçesi**, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, s. 79-80; Adnan GÜRİZ, **Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni**, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara 1975, s. 160. 23; Naci KÖKDEMİR, **Eski ve Yeni Toprak, İskân Hükümleri ve Uygulama Kılavuzu**, Ankara 1952, s.193; Fikret BABUŞ, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları**, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 133.

12 BCA; 30.10/ 124.885.4.

Yasa ile uygulamaya konulan aşiretlerin iskânı ile birlikte çalışmalara başlanmıştır, uygulama sırasında sıkıntıların yanı sıra kendiliğinden devletin belirlediği bölgelere iskân olmak için başvuran aşiretler de devlet tarafından belirlenen veya kendilerinin tercih ettikleri bölgelere yerleştirilmişlerdir. Bu uygulama kapsamında Şam bölgesi civarında yaşayan yaklaşık 240 haneli Karateke aşireti, iskân yerlerini devletin seçmesi şartını kabul ederek Anadolu'ya gelmek istemişler bu amaçla da Dâhiliye Vekâletine de başvuruda bulunmuşlardır.¹³ Karateke aşireti gibi birçok aşiretin iskân uygulamasının ve iskân talebinin; dönemin Bakanlar Kurulu Kararnameleri ve bölge valilerinin gönderdiği raporlar incelendiğinde 1927-1928 ve 1932-1934 yılları arasında yoğun olarak uygulandığı görülmüştür. Raporlardan anlaşılacağı üzere Yörük-Türkmen teşekküllerinin iskân oldukları bölgeler; İçel, Adana, Aydın, Isparta, Kütahya ve Bilecik, Çorum, Tokat, Ordu ve civarı ile Kayseri, Niğde ve Aksaray olmak üzere 4 kısımda incelenmeye alınmıştır. İskân bölgelerinin hâlihazırda aşiretlerin yaşamakta olduğu bölgeler olduğu görülmektedir. İçel ve civarı Anadolu'nun Türk boyları tarafından yurt edinilmeye başladığı dönemden itibaren aşiretler için önemli bir yurt olmuştur.

İçel ve Adana Çevresinde İskân Faaliyetleri

İçel vilayetinde konar-göçer hareketlilik Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, günümüze kadar Sarıkeçililer İçel ili Aydınçık İlçesi ve civarında Yörük kültür ve yaşantısını devam ettirmişlerdir. Aşiretlerin gönüllü iskân taleplerine bir diğer örnek de Adana'da görülmüştür. 1928 yılında Adana valisi tarafında Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen yazı da Saimbeyli kazasında aşiret ileri gelenlerinden Kadir Efendi adındaki şahsın da talebiyle iskânları istenen Sinar aşiretinin kaza dâhilinde yaylak ve kışlak hayatı yaşadıkları hayvanat ile mera sıkıntısı çektikleri, hayvanları ve yerleşmeleri için bir arazinin tespit edilmesi durumunda iskân olabilecekleri bildirilmiştir.¹⁴

İçel vilayeti ve civarında Yörük aşiretlerinin iskânı için çalışmaların 1928 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Aşiretler bölgeden Konya ve Karamana kadar olan havalide yaylak-kışlak sürecinde dolaştıklarından dolayı genelde ya metruk arazilere ya da devletin kamulaştırdığı yerlerde iskânları yapılmıştır. Aynı yılda kendiliğinden iskân oldukları halde Göksu nehrinin her sene taşması sebebiyle sular altında kalan Silifke'nin Tozara köyü ahali civarda bulunan emval-i metrukeye yerleştirilmesi için çıkarılan bir kararname ile belirlenen yere kabul edilmiştir.¹⁵ Küçük nüfuslar halinde dolaşan aşiretlerden 27 haneli Erdemli, 77 haneli Yağda, Koyuncu ve Çiriş ve 73 haneli Hacı Hasanlı aşiretleri hane inşaatının masrafları kendilerince karşılanması şartıyla Erdemli de Yunan Andon isimli şahıstan kalan yerlere ve Ziraat Bankası tarafından kullanılmakta olan 4469 dönümlük araziye iskânları kararlaştırılmıştır.¹⁶

13 BCA: 272.12/54.135.7

14 BCA: 272.12/59.163.19

15 BCA: 30.18./23.68.19

16 BCA: 30.18.01/28.38.20

1928 Haziran itibariyle Mut ilçesinin Sinanlı bölgesinde yaşayan 250 hanelik Karadöne aşiretinin de yine hane inşaatı masrafı kendilerinden karşılanması şartı ile Sinanlı civarındaki Hamam Sınırı ile Sakızalanlı, Suçatı ve Ilıca köylerine iskânları kararlaştırılmıştır.¹⁷ Gönüllülük esasına göre yapılan iskânın yanısıra buldukları bölgede etrafa zarar veren aşiretlerde başka yerlere iskân edilmişlerdir. Bu sebeple Gülnar kazasına bağlı Bozcağağaç köyünün Tuzlu ve Papazdere bölgesinde kerestecilik yapan 10 hanelik Tahtacı aşireti ormanları tahrip ettikleri gerekçesiyle Bozcağağaç köyünün Yenice Mahallesiine iskân edilmiştir.¹⁸

Bölgede Yörük aşiretlerinin yaşadığı bir diğer bölge de Adana havalisidir. Burada aşiretlerin genelde iskân kanunu gereğince belirli yerlere yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. 1934 yılı Mayıs ayında yapıldığı belirlenen iskân faaliyetlerine göre; Ceyhan'ın Kömürdülü civarında kışlayan 179 hanede 988 nüfusa sahip Tekeli ve Harzun aşiretleri Kömürderesi, Uzunpınarı ve Kumtepe mevkilerine iskân edilmişlerdir.¹⁹ Yine aynı gerekçelerle Kadirli kazasına bağlı Tozlu köyü civarında kışlamakta olan Karatekeli aşiretine mensup 62 hanede 280 kişi yine bu köyde iskân edilmiş²⁰ ve bunlara köy civarında bulunan 2750 dönüm arazi de tahsisi edilmiştir.²¹

Isparta, Kütahya ve Aydın Çevresinde İskân Faaliyetleri

Aşiretlerin iskânı için çıkarılan kanunlar gereğince vilayetlere gönderilen resmi yazı ile bölgelerinde bulunan Yörük aşiretinin nüfusu, yaylak-kışlak alanları ile ilgili bilgiler rapor halinde talep edilmiştir. Bu raporlar çerçevesinde Isparta, Bilecik ve Aydın valilerinin bölgedeki aşiretler hakkında Dâhiliye Vekâletine bilgi verdikleri görülmüştür.²² Isparta valisi, bölgede Kara koyunlu, Ak keçili, Sarıkeçili ve Honamlı aşiretlerinin Eğirdir ve Şarki karağağaç mevkilerine kadar yaylak olarak geldiklerini belirtmiştir. İskân mıntıkası olarak bu aşiretlerin Uluborlu'nun Büyük kabaca köyü civarında hazineye ait olan 400 dönüm ve Eğirdir'in cebel nahiyesinin Karabağlı ve Zengi yaylasındaki 2000 dönüm araziye her bir aşirete 100'er dönüm arazi verilerek şekilde iskânlarının mümkün olduğu bildirilmiştir. Ayrıca bu iskân uygulamasının yanı sıra yeterli arazi hazırlanabilir ise Karakoyunlu ve Sarıkeçili aşiretlerinden 110 kişinin vilayet dâhilinde iskân olunabileceği bildirilmiştir.

Kütahya valiliği de Tavşanlı kazasında Cami-i kebir, Hacı ayas bölgeleriyle Adil İslam, Demirli, Hamidabad ve Küçükdemirli köylerinde KaraKeçili ve Kızılkeçili aşiretlerinden 277 nüfustan oluşan aşiretlerin bulunduğunu rapor etmiştir. Ancak bu aşiretlerin sahip oldukları küçükbaş hayvan adedinin çok olması dolayısıyla belirli

17 BCA: 30.18./30.53.1

18 BCA: 30.18./76.57.6

19 BCA: 30.18./45.37.1

20 BCA:30.18./45.37.3

21 BCA: 30.18./45.37.3

22 BCA:272. 12./58.157.2

bölgeye iskânlarının zor olacağı çünkü bu nüfusun iskânı için yeterli arazinin olmadığı raporda bildirilmiştir. Kütahya ilinde bunun yanında Uşak kazasının Uluğbey nahiyesindeki Hanyeri, Selendi, Süleymanlı, Bekimiş, Geran, Akramaz ve Kadrancık köyleriyle kazanın Hamidiye ve Karaağaç mahallerinde 8000 civarında aşiret bulunduğu, bunların kışın Murat dağında yazında Alaşehir ile Salihli civarında olduğu belirtilmiştir. Bu aşiret nüfusunu hepsinin Uluğbey nahiyesinde iskân olunamayacağı, bu nüfusun 4000 kişininin kaza dâhilinde kalanının da Alaşehir ile Salihli de iskân olunabileceği bildirilmiştir.

Dahiliye Vekaleti'nin talep ettiği rapor gereğince Aydın vilayetinden de kazalar dâhilinde yaşayan aşiretler ile ilgili ayrıntılı bir rapor gönderilmiştir. Bu rapora göre²³ Aydın vilayet merkez kazasında iskâna uygun arazi olmadığı ancak Kırkhan nahiyesinin Teke köyünde teke çiftliği olarak da bilinen Ermenilerden metruk 2500 dönüm arazinin iskân için uygun bulunduğu bildirilmiştir. Ayrıca Çine kazasında bulunan 161 hanenin 24 hanesinin Tahtacı aşiretine mensup olduğu bunlardan 6 hanesinin merkez, 18 hanesinin de Akçaova nahiyesinde bulunduğu ve bu aşiret mensuplarının kendilerinin yaptığı hanelerde yaşadıkları bildirilmiştir. Uygun olmayan koşullarda yaşayan bu Tahtacı aşireti için Mardan dağı eteklerinde Karaköy adıyla bilinen mıntıkada 50-60 hanelik bir köyün yapılabilmesi ifade edilmiştir. Valilikten alınan aynı rapora göre; Bozdoğan kazasında yeterli arazi olmamasına karşın Yeni Pazar nahiyesinde Karaçalı aşiretine mensup 106 hanede 260, Efendi yaylasında 74 hanede 320 nüfus ve merkez mahallerde devamlı ikamet etmekte olan Tahtacı aşiretlerinin bulunduğu ve bunların mıntıklarındaki köylerin iskânlarına müsait olduğu bildirilmiştir. Karacasu kazasında ise kışları bu kazaya gelen Dinar, Afyon ve Çal'da kayıtlı 20 çadır Gebenler aşiretinin, Çal ve Dinar kazalarında kayıtlı Hacı Kebirali aşiretinin bölgede iskânlarının yapılabilmesi bildirilmiştir.

Aydın valiliğinin hazırladığı aynı raporda vilayete bağlı Söke kazasında bulunan 384 çadır aşiretin 121 çadırının Söke de bulunduğu 252 çadırın da çevre mahallerden geldiğine dikkat çekmiştir. Söke deki aşiretin 20 çadırı Bozdoğan nahiyesinin Tuzburgazı köyünde, 21 çadırının Atburgazı köyünde, 80 çadırının Akköy nahiyesinde iskânlarının yapılabilmesi belirtilmiştir. Arazi şartlarının verimli ve yaşam şartlarının uygunluğundan dolayı Akköy, Doğanbey ve Yenihisar'ın iskân için elverişli olduğu da bildirilmiştir.

Kayseri, Maraş ve Niğde Çevresinde İskân Faaliyetleri

Anadolu'nun Oğuz göçleri ile birlikte Türkleşmesinden bu yana Yörük-Türkmen aşiretlerinin yoğun olduğu bölgelerden olan Kayseri ve çevresinde de cumhuriyet döneminde iskân faaliyetlerinde bulunulmuştur. 1926 yılında yapılan yasal düzenlemelerle Kayseri' de tehcir sonrası Ermenilerden kalan emval-i metruka aşiretler iskân olmuştur. Ancak mütareke sonrası bazı Ermeni ailelerin geri gelmesi üzerine

23 BCA: 30.18./58.157.2

buraya iskân edilmiş olan Aydınli aşiretinin 162 nüfuslu 40 hanesi Taşhan köyünde, 266 nüfuslu 52 hanesi Söğütlü ve Tomarza köylerine hanelerinin yapılması şartıyla iskân olmak için başvurmuştur. Daha önce burada hane inşası usulüyle iskân olunmuş olan aşiretlerden 114 nüfuslu 13 hane de arazi talep etmiştir.²⁴ Develi kazasının Taşhan köyüne iskân olunmuş olan Aydınli aşiretine bağlı 13 hanenin yanısıra bu aşirete bağlı 40 hane de kışlak olarak Adana taraflarına gittiklerinden ve hayvanlarının çokluğundan dolayı bu bölgede iskân olunmak ve arazi almak istemişlerdir. Valiliğin verdiği raporda bölgede 100 dönümlük arazinin bulunduğu, hayvanları olanlar için koyun ve kışlağı kurulan yerlerde 11 hanelik Horzumlu aşiretinin var olduğu ve bunların da Söğüd civarında kışlak ve yaylak göçü yaşadıklarını ve geçimlerini temin ettiklerini bildirmiştir.

Söğüd civarında aşiretlerden 41 hane, Çomaklı köyünde 13 hane nüfus da evlerini kendilerinin yapması suretiyle valilikten arazi istemişlerdir. Aydınli aşiretinden bir kısmı da İncesu kazasında olup bunların ileri gelenleri Niğde Vilayeti'nin Suluca nahiyesine iskân olunabileceklerine dair talepleri yine valilik tarafından uygun bulunmuştur. Ayrıca hazırlana raporda Develi kazasının köylerinde bulunan 35 hanenin bölgede bulunan 94 hane aşiretin iskânı için değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Bunun yanısıra buradaki aşiretler için Adana'nın Saimbeyli kazasında Ermenilerden metruk emvalin de kullanılması Dâhiliye Vekâleti yoluyla Adana Valiliği'ne bildirilmiştir.²⁵

Maraş Valiliği'nden gelen rapora göre de vilayet dâhilindeki aşiretler hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Pazarcık kazasında 4990 nüfuslu Sinanlı, 4501 nüfuslu Alaçalı ve 3620 nüfuslu Keçeli aşiretine mensup nüfus çadırlarda yaşamaktadır. Elbistan kazasında da 5646 nüfuslu Sinanlı, 1667 nüfuslu Alaçalı ve 1176 nüfusa teka-bül eden diğer aşiretler bulunmakta bunlar da hayatlarını çadırlarda geçirmektedir. Göksun kazasında ise 7640 nüfuslu konarlı aşireti ile yaklaşık 5000 nüfuslu Aydınli aşireti bulunmaktadır.

1932 yılından itibaren Maraş vilayetinde aşiretlerin kendi istekleriyle yaylaklarına iskân talepleri olumlu karşılanmıştır. 1926 yılında düzenlenen iskân kanunu gereğince Maraş, Adana, Niğde ve Aksaray bölgelerinde konar göçer hayat yaşayan Türk aşiretlerin istedikleri yerlerde uygun metruk bulunduğu halde iskânlarına yardım edilmesi kararı alınmıştır. Bu yasa gereğince Aydınli aşireti Haziran ayından Eylül sonuna kadar Göksun, Elbistan, Saimbeyli, Aziziye Pozantı kazalarının belirli bölgelerinde yaşamaktayken konarlı aşireti yazın Göksun ve Andırın'ın belirli bölgelerine yerleşmiş Çukurova da bazı köylerde kamıştan evler yaparak ikamet etmiş bunlara buralarda 150 dönüm arazi verilmiştir. Aydınli aşireti ise hayvanlarından kazandıkları kazanç kendilerine yettiğinden belirli bir yere iskân niyetleri çok az olmuştur.²⁶

24 BCA:272. 12./49.103.2

25 BCA: 272. 12./59.161.18

26 BCA: 272. 12./59.162.25

Niğde ve civarının Yörüklerin yaylak kışlak yolu üzerinde olması burada iskân mevzusunun daha sık yaşanmasına sebep olmuştur. Belgelere göre Adana havalisinden ilkbaharda merkeze bağlı Üçkapılı yaylasına gelen 1200 nüfusa sahip olan Aydınlı, Karakeçili, horzun ve Sarıkeçili aşiretleri²⁷ ile 500 çadıra yakın Tekeli aşireti yaylak kışlak göçü sürecinde Niğde Vilayeti'nde bulunmaktadırlar. Tekeli aşiretinin Çadirkaya köyü civarında 8-10 hane civarında oturdukları ancak iskânları için yeterli miktarda Ermeni metruku olmadığından Çadır kaya ve Eğriköy köylerinden Üçkapılı yaylasına kadar gelen bu aşiretin Rumlardan kalan metruka iskânına karar verilmiştir.²⁸ Yine 1932 yılında Aksaray vilayeti civarında dolaşmakta olan 150 nüfustan ibaret ve koyunculukla uğraşan Yörük aşiretinin Amarat köyüne iskânına karar verilmiştir²⁹ ancak köy nüfusunun kalabalık olması, 4 köy arazisinin bir arada bulunmasından sıkıntı yaşandığı bu gerekçelerle bu köye yakın bir arazi olan Künk mevkiinde köy inşasına karar verilmiştir.³⁰

Bu iskan bölgelerinin haricinde Anadolu'nun farklı yerlerinde de Yörüklerin iskanı uygulamaları görülmüştür. Mesela Tokat vilayetinde Pazar nahiyesine bağlı mübadil Rumların boşalttığı Gerdikan ve Sarıtarla köylerine 50 haneden oluşan 205 nüfuslu Geygel Yörük aşireti iskân olunmuş, Çorum'da da 40 haneden ibaret olan Yörük aşiretinin 4 çadırı Sungurlu kazasının Saraca ve Karadere köylerine diğerleri de Çorum'un Çavaşak ve Han Huzlus köylerine hanelerini kendilerinin yapmaları şartıyla iskân olunmuşlardır. Bundan başka, Yozgat'ın Sorgun kazasının çeşitli köylerinde göçebe suretiyle oturan ve Türk olan 51 ailede 279 nüfusun Boğazlıyan Ermenilerinden kalan Çat köyüne nakil ve iskânları yapılmıştır.³¹ Yine Artvin vilâyeti dâhilinde göçebe bir halde bulunan Hemşinli 89 ailenin göçebelikten kurtarılmaları için iç vilâyetlere iskânları 1933 tarihinde kabul edilmiştir.³² Fakat bunların hangi vilâyetlere iskân edildikleri hakkında elimizde bir bilgi mevcut değildir.

1934 yılında ise göçebe aşiretler ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 885 sayılı kanundan sonra hazırlanmış yeniden düzenlenen göçebeler ile ilgili yasa 2510 sayılı kanun olarak tekrar ele alınmıştır. 2510 sayılı kanunun amacı kökenine bakılmamasızın göçer aşiretleri yerleşik hayata geçirmek olmuştur. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Anadolu'nun güney ve batısının yanı sıra doğusunda da bir milyondan fazla göçerin bulunduğunu ve bunları yerleşik hayata geçirip onlara, Cumhuriyetin nimetlerini götürmeyi fevkalade önemli gördüğünü belirtmiştir.³³ İşte bu amaçla dü-

27 BCA: 30.18./22.57.2

28 BCA: 30.18./23.68.12

29 BCA: 30.18./26.12.15

30 BCA: 30.18./36.39.4

31 BCA; 30.18.1.2/ 40.78.8.

32 BCA; 30.18.1.2/ 40.78.2.

33 “Şükrü Kaya Bey'in Millet Meclisinde Söylediği Mühim Nutuk”, **Hâkimiyet-i Milliye**, nu: 4632, 16 Haziran

1934, s. 2.

zenlenen kanunun 9. maddesiyle; “Türkiye tâbiyetinde bulunan gezginci çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri, toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirme suretiyle, Türk kültürlü köylere dağıtıp yerleştirmeye; casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa ve ecnebi tebaası gezginci çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri millî sınırlar dışına çıkarmağa hükümetin yetkili olduğu” kabul edilmiştir³⁴.

Şükrü Kaya, 14 Haziran 1934 tarihli Meclis konuşmasında iç iskân meselesinde bu yasanın düzenlenme sebebini; “*Arzettiğim gibi memleketimizde bir milyondan fazla göçer vardır. Yarım veyahut daimî göçer... Şarkta, garpta, hatta Adana’da. Antalya’da, Muğla’da. Burdur’da, Isparta’da bile göçenler vardır. Bunların her biri bugün muzdarip bir haldedir. Bunlar insanî, ahlâkî, millî ve siyasî terbiyeden mahrum kalıyorlar. Kendilerine Cumhuriyetin nimetleri hâlâ yetiştirilememiştir. Aralarında ne bir hâkim, ne bir hekim ne bir muallim vardır. Bunları böyle rüzgâra kapılmış yapraklar gibi kopup oradan oraya sürüklendiğini görmek, çok acıdır*”³⁵ sözleriyle açıklamıştır. Yasayla yurtdışından gelecek olan mültecilerle birlikte göçebe aşiretlerinde memleket içerisinde farklı yerlere taşınması ve iklim, yaşam ve üretim şartlarına göre uygun olan yerlere iskânı düşünülmüştür³⁶.

1935 tarihinde ise kimlerin iskân edileceği yönünde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 2848 sayılı kanunun 8. maddesine göre; Topraksız veya az topraklı çiftçilerin, Heyelan, sel gibi afete uğrayanların, verimsiz, bataklık ile tehlikeli ve askerlikçe yavaş topraklardaki insanların İcra Vekilleri Heyeti kararıyla nakil ve iskân edilmelerine dair düzenleme yapılmıştır³⁷:

Sonuç olarak görülmektedir ki Osmanlı Devleti sosyal ve ekonomik değişiminin hızlandığı, savaşlardan kayıpların verilmeye başladığı dönemde konar- göçerleri geri kalmış bölgelerde üretimi artırabilmek amacıyla iskân etme uygulamasına başlamıştır. Bu yapılanma süreci devletin yıkışına kadar sürmüş, işgallerle uğraşan Osmanlı meclisi bu arada konar-göçerlerin iskânı kanununu da çıkarmıştır. Osmanlı Devletinin son yüzyıl da yaşadığı bu iskân süreci genç Türkiye Cumhuriyeti’nin de önemli sorunlarından birisi olmuştur. Sanayileşmenin ve dolayısıyla şehirleşmenin yoğunlaştığı bu dönemde konar- göçerlik bir kazanç olmaktan ziyade yaşam tarzı itibarıyla bir kültürel doku haline gelmiştir.

1920’li yıllarda üretim dışı kalan toprakları şenlendirme sorunu ile karşılaşan Türkiye bu sorununu dış göçler yani mübadele veya mülteci taleplerini kabul ederek karşılamaya çalışırken aynı zamanda iç göç politikasını da uygulayarak üretici vasfı

34 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima: III, Cilt: XXIII, s. 143; **Düstur**, 3. Tertip, C. XV, Ankara 1934, s. 1158.

35 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima: III, Cilt: XXIII, s. 141; “Şükrü Kaya Bey’in Millet Meclisinde Söylediği Mühim Nutuk”, **Hâkimiyet-i Milliye**, nu: 4632, 16 Haziran 1934, s. 2.

36 Şeref NURİ, “İskân Kanunu ve Yürüldürme Politikamız”, **Ulus**, nu: 5031, 1 Ağustos 1935, s. 2.

37 **Düstur**, 3. Tertip, C. XVII, Ankara 1936, s. 31.

bulunmayan aşiretleri de Anadolu'nun tarıma elverişli yerlerine iskânlarını sağlayarak çözmeye çalışmıştır.

İskân politikası bağlamında Yörük-Türkmen teşekküllerinin yaylak ve kışlak hayatı sürdükleri bölgeler özellikle gönüllü iskânın uygulandığı bölgeler olmuştur. Yine bu bölgelerde tarıma uygun araziler diğer bölgelerden gelen aşiretlerin iskânı uygun bulunan yerler olmuştur. Bu bölgeler; İçel, Adana, Aydın, Isparta, Kütahya ve Bilecik, Çorum, Tokat, Ordu ve civarı ile Kayseri, Niğde ve Aksaray vilayetleri olmuştur.

İskân politikasının ekonomik yönünden başka bir de ideolojik yönü bulunmaktadır ki bu da denetim altına alınamayan ve cumhuriyetin kazanımlarından yeterince faydalanamayan nüfus kesafetini azaltmaktır. Bu güne kadar hayat tarzlarını değiştirmeden varlıklarını koruyan Konar-göçer aşiretleri şehirleşme sürecinin hızlandığı 1960 yıllardan itibaren hareket edemez bir noktaya gelmiştir. Bu süreçte hem tarım arazilerinin hem de yerleşim alanlarının, aşiretlerin yüzyıllardır kullandığı yaylak ve kışlak yolları üzerinde genişlemeye başlaması Yörük – Türkmen aşiretlerinin de artık konar –göçerlikten vazgeçme durumuna geldikleri sonucunun doğurmuştur. Yaşam koşullarının zorlanması, hayvancılığın artık geniş sahalarda yapılamaması ve iletişim kanallarının gelişmesi ile genç nesillerin eğitim ihtiyaçları aşiretlerde de yerleşik olma sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde hala yaşam tarzlarını muhafaza etmeye çalışan Yörük aşiretleri Akdeniz'de birkaç obadan ibaret olmak üzere yaşamaktadırlar. Artık konar-göçerlik kavramı içeriğini değiştirerek yazın yaylaya çıkmak şekline gelmiştir. Konar- göçer kültürü dokunan kilimlerde ve yaylak ve kışlak yerlerine iskân olan aşiretlerin yaşlıların anlatımlarıyla sözlü kültür yoluyla yaşama savaşı vermektedir. Fiziki olarak neredeyse sona ermiş olan konar-göçerlik bu günde yaşamakta olduğumuz süreçte hayat algımız içinde var olmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BCA; 30.10/ 124.885.4.

BCA: 272.12/54.135.7

BCA: 272.12/59.163.19

BCA: 30.18./23.68.19

BCA: 30.18.01/28.38.20

BCA: 30.18. /30.53.1

BCA: 30.18./76.57.6

BCA: 30.18./45.37.1

BCA:30.18./ 45.37.3

BCA: 30.18./58.157.2

BCA:272. 12./49.103.2

BCA: 272. 12./59.161.18

BCA: 272. 12./59.162.25

BCA: 30.18./22.57.2

BCA: 30.18./23.68.12

BCA: 30.18./26.12.15

BCA: 30.18./36.39.4

BCA; 30.18.1.2/ 40.78.8.

BCA; 30.18.1.2/ 40.78.2.

BCA: 272.74/65.20.7

BCA: 272. 74/ 66.21.2

BCA: 30.10/112.756.17

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İçtima: III, Cilt: XXIII, 1934, s. 143;

Düştur, 3. Tertip, C. XV, Ankara 1934,s. 1158.

Düştur, 3. Tertip, C. XVII, Ankara 1936, s. 31.

Kitaplar ve Makaleler

BABUŞ, Fikret, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları,** Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006.

BARKAN, Ömer Lütfi, **Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası,** xv, İstanbul 1995.

ÇETİNTÜRK, Selahaddin, “ Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfının Hukuki Statüleri”, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** II/1, Ankara 1943.

ERDAL, İbrahim; “ Anamur’da Yerleşik Yörük-Türkmen Aşiretleri ve Kıbrıs’a İskânları Konusu” , **Anadolu’da Yörükler, Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler,** Editörler: Hayati Beşirli, İbrahim Erdal Phoenix Yayınları Ankara 2007, s. 91- 100.

ERDAL, İbrahim, “Cumhuriyet Döneminde Yörüklerin İskânı Konusu”, Ed: İbrahim ERDAL-Hayati BEŞİRLİ, **Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler,** Phoenix yayınevi, Ankara 2008, s.5

- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, **Rumeli de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan**, İstanbul 1957.
- GÜRİZ, Adnan, **Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni**, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara 1975.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı imparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999, s.1-2
- İskân Tarihçesi**, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, s. 79-80;
- KÖKDEMİR, Naci, **Eski ve Yeni Toprak, İskân Hükümleri ve Uygulama Kılavuzu**, Ankara 1952, s.193;
- ORHONLU, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskanı**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s.37.
- REFİK; Ahmed, **Anadolu da Türk Aşiretleri**, İstanbul 1930, s.71
- SARI, Muhammed, **Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesinde İmar-İskan Faaliyetleri (1923-1938)**, Atatürk Araştırma merkezi Yayını, 2015 Ankara.
- WITTEK, Paul, “Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü”, Çev: Ercüment KURAN, **Tarih Dergisi** S: 17-18, İstanbul 1963, s:257-268.
- “Şükrü Kaya Bey’in Millet Meclisinde Söylediği Mühim Nutuk”, **Hâkimiyet-i Milliye**, nu: 4632, 16 Haziran 1934, s. 2.
- Şeref Nuri, “İskân Kanunu ve Yurdlandırma Politikamız”, **Ulus**, nu: 5031, 1 Ağustos 1935, s. 2.